

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня «бакалавр»

на тему:

«Соціально-психологічні чинники вибору професії психолога»

Виконав:

студент 4 р. навчання, 41 групи
спеціальність 053 Психологія
Астаточний Владислав Анатолійович

Науковий керівник:

Дяченко Вікторія Анатоліївна,
канд. психол. наук, доцент

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК _____

**Чернігів
2025**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ	
ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА	6
1.1. Поняття професійного самовизначення в психології	6
1.2. Соціальні чинники, що впливають на вибір професії.....	8
1.3. Психологічні чинники професійного вибору.....	12
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2	16
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ	
ЧИННИКІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА.....	16
2.1.Методологія дослідження	16
2.2. Організація та методика дослідження	17
2.3. Аналіз отриманих результатів	18
2.4. Рекомендації щодо професійної орієнтації майбутніх психологів.....	28
Висновки до розділу 2	30
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-психологічні чинники професійного вибору визначають успішність професійного становлення та задоволеність обраною діяльністю. Неправильний або випадковий вибір професії може призвести до низької успішності, незадоволення та навіть необхідності зміни професії, що має негативні наслідки як для особистості, так і для суспільства. Розуміння мотивів і факторів, які впливають на вибір професії психолога, дозволить удосконалити профорієнтаційну роботу, підібрати ефективні методи підтримки молоді в процесі професійного самовизначення, а також сприятиме прогнозуванню контингенту абітурієнтів психологічних спеціальностей.

Вибір майбутньої професії – один із найважливіших кроків у житті молодої людини, від якого значною мірою залежить її подальша доля. Для українського суспільства питання професійного самовизначення молоді набуває особливої актуальності, адже успішний вибір професії сприяє як самореалізації особистості, так і задоволенню потреб ринку праці в кваліфікованих фахівцях. Професія психолога в сучасних умовах набуває все більшого значення у зв'язку зі зростанням уваги до питань ментального здоров'я населення. Зокрема, виклики сьогодення, пов'язані з воєнними подіями в Україні, призвели до підвищення запиту на психологічну допомогу та підтримку. Це, своєю чергою, висуває потребу в достатній кількості кваліфікованих психологів, психологів-консультантів, психотерапевтів. В цих умовах дослідження чинників, що спонукають молодь обирати професію психолога, набуває як теоретичної, так і практичної значущості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні чинники вибору професії психолога.

Для досягнення мети були поставлені такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати поняття професійного самовизначення в психологічній науці, охарактеризувати соціальні та психологічні фактори, що впливають на вибір професії;

2. Здійснити емпіричне дослідження мотивів і чинників вибору професії психолога серед студентів, з'ясувати провідні мотиви та домінуючі впливи;

3. На основі отриманих результатів сформулювати рекомендації щодо професійної орієнтації майбутніх психологів.

Об'єкт дослідження – процес професійного самовизначення особистості.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники та мотиви, які спонукають особистість обрати професію психолога.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення сучасної психологічної науки щодо професійного самовизначення особистості, а також концепції соціальних і психологічних чинників професійного вибору. Професійне самовизначення розглядається як динамічний процес становлення особистості в професійній сфері, який включає етапи вибору, підготовки, адаптації та розвитку в обраній професії. У роботі використовуються підходи вітчизняних і зарубіжних науковців (А. Шевенка, А. Побірченко, Л. Мерзлякової, А. Шолох та ін.), які наголошують на важливості усвідомленого вибору фаху, що узгоджується з індивідуальними особливостями особистості та соціальними потребами.

Дослідження спирається на ідеї про взаємодію внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (соціальних) чинників у процесі професійного вибору. Психологічні чинники включають особистісні цінності, інтереси, рівень рефлексії, емпатійність, мотиваційну структуру, прагнення до самореалізації та особистісного розвитку. Соціальні чинники охоплюють вплив родини, школи, референтних груп, соціальних очікувань і стереотипів, а також економічні та інформаційні умови. Дослідження також враховує соціокультурний контекст сучасної України, де зростає потреба у фахівцях із

психології, що зумовлено воєнними подіями та підвищеною увагою до ментального здоров'я.

Методологічну базу складають методи аналізу наукової літератури, узагальнення теоретичних підходів, а також емпіричні методи: анкетування, опитування та психодіагностичні методики, які дозволили виявити мотиваційні та соціально-психологічні чинники вибору професії серед студентів-психологів. Застосовані методики включають опитувальник «Мотиви вибору професії», тест діагностики навчальної мотивації (А. Реан, В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої) та авторську анкету, спрямовану на аналіз соціального контексту професійного вибору.

Структура даної курсової роботи складається з наступних елементів, а саме: вступ, два розділи та підрозділи до них, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг даної роботи становить 42 сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

1.1. Поняття професійного самовизначення в психології

У психологічній науці професійне самовизначення розглядається як багатовимірний динамічний процес становлення особистості в професійній сфері, що охоплює етапи вибору професії, професійної підготовки, адаптації та розвитку в обраній діяльності. Існує чимало визначень цього поняття [2;3]. За визначенням А. Шевенка, професійне самовизначення розглядається як формування професійних намірів особистості, що охоплює процес і результат усвідомленого вибору фаху, який відповідає її індивідуальним схильностям, здібностям, ціннісним орієнтирам і водночас узгоджується з потребами суспільства [23;24].

У соціолого-педагогічному словнику професійне самовизначення визначається як «процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності. Професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста» [17, с. 293].

У багатьох вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях поняття «професійне самовизначення» розглядається як безперервний процес, що триває протягом усього трудового життя особистості. Цей процес включає етапи самопізнання, об'єктивного аналізу власної особистості, а також порівняння індивідуальних професійних цінностей, якостей і потенціалу з вимогами та обов'язками, необхідними для оволодіння певною професією [8, с. 62].

А. Побірченко вважає доцільним розпочинати процес професійного самовизначення ще на етапі початкової освіти. На її переконання, така діяльність має ґрунтуватися на самопізнанні, формуванні готовності до визначення професійного шляху та розвитку підприємницьких компетентностей учнівської молоді [23, с.72–73].

Л. Мерзлякова акцентує увагу на ефективності застосування тренінгових занять у контексті сприяння професійному самовизначенню. Розроблена нею програма передбачає розвиток у старшокласників навичок самодіагностики, необхідних для прийняття усвідомленого рішення щодо вибору фаху [26].

Професійне самовизначення не обмежується разовим вибором у старшій школі; натомість воно є безперервним процесом, що охоплює всі етапи трудової діяльності особистості. Упродовж життя індивід може переосмислювати й уточнювати власну професійну траєкторію [6;23].

Необхідність усвідомленого підходу до вибору професійної діяльності відображена у низці нормативно-правових актів, серед яких: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, а також Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки» [13, с.53].

Л.Гуцан, О.Морін, З.Охріменко, О.Пархоменко, Л.Гриценко, І.Ткачук та О.Моріна визначають формування готовності до професійного самовизначення як процес гармонізації особистісних можливостей, які ще не були задіяні, із запитом майбутньої професійної діяльності. У результаті цього процесу формується здатність до реалізації себе у професійній сфері, що супроводжується чітким усвідомленням індивідуальних фахових характеристик і цілеспрямованим засвоєнням спеціалізованих освітніх курсів [13;14].

А. Шолох розглядає процес професійного самовизначення особистості крізь призму формування її ціннісно-професійної сфери, що зумовлюється

рівнем соціальної активності та досягнень у різних сферах життєдіяльності. На думку дослідниці, етап вступу до закладу вищої освіти є періодом корекції професійного самовизначення, оскільки супроводжується трансформацією соціального статусу, функціональних ролей та характеру діяльності. Це відбувається в контексті інтеграції особистості у систему нових соціальних зв'язків і майбутньої професійної взаємодії, що, своєю чергою, вимагає мобілізації внутрішніх ресурсів, розвитку природних здібностей і переосмислення особистих ціннісних орієнтирів [25].

Визначаючи підходи до формування професійних цінностей у майбутніх психологів, ми орієнтувалися на позицію А. Шолох. За результатами спостережень, більшість студентів-психологів не мають чіткого уявлення про те, наскільки обрана професія узгоджується з їхніми життєвими орієнтирами. До того ж, у ціннісній системі студентів не завжди виокремлюється значущість професійного розвитку. Такий стан може призводити до порушення цілісності системи ціннісних орієнтацій у значної частини студентської молоді. Вирішенням цієї проблеми вбачаємо перегляд підходів до визначення пріоритетів професійного становлення, а також усвідомлення студентами важливості цих пріоритетів для формування життєвої стратегії, у якій професійна діяльність набуває творчого характеру [25, с. 226].

Отже, професійне самовизначення є важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, пов'язаною з її потребою в самореалізації та самоактуалізації.

1.2. Соціальні чинники, що впливають на вибір професії

Соціальні чинники охоплюють широкий спектр зовнішніх обставин і впливів соціального оточення, які можуть спрямувати або коригувати професійний вибір особистості. До них, зокрема, належать: сім'я та родинне оточення, система освіти (школа, вчителі, профорієнтаційна робота),

референтні групи (однолітки, друзі), соціальні стереотипи та престиж професій у суспільстві, економічні умови (ринок праці, рівень оплати), засоби масової інформації, культура і традиції.

Одним із найсильніших соціальних впливів на вибір професії традиційно виступає родина. Позиція сім'ї щодо тієї чи іншої професії, поради батьків, приклад старших родичів можуть суттєво спрямувати професійні наміри молодшої людини [8;12]. Нерідко саме батьки стають ініціаторами вибору «престижного» фаху або сімейної династії. У випадку з психологічними спеціальностями ситуація дещо інша: дослідження показують, що вплив батьків на вибір професії психолога хоч і присутній, але з віком молоді демонструє зростання самостійності. Зокрема, виявлено, що у 14–15 років підлітки більше дослухаються до думки оточення (друзів, учителів), а в 16–17 років рішення стають більш самостійними, менш залежними від батьків [18]. Таким чином, роль сім'ї є значущою, але не визначальною: на етапі закінчення школи старшокласники-психологи майбутні прагнуть зробити вибір більш самостійно.

Важливим соціальним фактором є інформаційна обізнаність про професію та система освіти. Якщо молода людина володіє достатньою інформацією про реалії професійної діяльності психолога, про вимоги до спеціаліста, можливості працевлаштування, рівень заробітної плати тощо, вона здатна прийняти більш обґрунтоване рішення [12]. Натомість брак інформації або її викривлення (романтизовані уявлення про професію психолога, вплив кінообразів психологів тощо) можуть призвести до необґрунтованих очікувань і подальшого розчарування. Тому профорієнтація в школі, дні відкритих дверей у ВНЗ, консультації з практикуючими психологами – все це соціальні заходи, які впливають на якість професійного вибору. Офіційна Концепція державної системи професійної орієнтації населення визначає професійну орієнтацію як науково обґрунтовану систему взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного

самовизначення та реалізацію здатності особистості до праці, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або зміну виду діяльності [21]. Тобто держава визнає необхідність цілісного соціального впливу (через різні інститути) на підтримку молоді у виборі професії.

На вибір професії впливають також соціально-економічні умови та ситуація на ринку праці. У сучасній Україні економічні чинники часто відіграють значну роль: молодь зважає на перспективи працевлаштування, рівень матеріального забезпечення, який може дати та чи інша професія. Дослідження А. Курбатова, показало, що в умовах погіршення матеріальних умов життя зростає значущість життєвих умов при виборі майбутньої професії; образ бажаного майбутнього у мотивах вибору багато в чому пов'язаний з таким мотивом, як «велика зарплата» [10, с. 296-303]. Це означає, що соціально-економічні кризи чи, навпаки, підйоми можуть зумовлювати хвилі популярності певних професій. Психолог – професія доволі специфічна в цьому сенсі: з одного боку, вона не належить до високооплачуваних на початкових етапах кар'єри, з іншого – суспільний запит на психологічні послуги зростає (особливо в умовах військових травм, постстресових розладів, потреб реабілітації тощо), тож соціальна значущість і потенційна затребуваність фахівців-психологів є високими. Можна сказати, що потреби суспільства виступають потужним соціальним чинником: за принципом «попит породжує пропозицію» молодь охочіше обирає ті галузі, де очікується потреба у фахівцях [12]. Нині українське суспільство переживає підвищений попит на психологічну допомогу, що може стимулювати більше вступників обирати спеціальність «психологія».

Ще одним соціальним фактором є престиж професії у суспільній думці. Престижність того чи іншого виду діяльності формується історично і соціокультурно: наприклад, професія лікаря чи юриста традиційно вважалася престижною, натомість психологія донедавна сприймалася як дещо нова і не до кінця зрозуміла широкому загалу спеціальність. Проте останніми роками

спостерігається підвищення престижу психолога, особливо у молодіжному середовищі, де поширена мода на психологічні знання, самопізнання, коучинг тощо. Соціальні мережі та медіа створюють образ успішного психолога (психотерапевта), що працює з клієнтами, пише книги, виступає експертом на телебаченні. Такі приклади можуть виступати чинниками притягання, що залучають молодь до професії (мотивують за прикладом успішних фахівців). Водночас є і чинники тиску – наприклад, рекомендації шкільних педагогів піти на «модну» спеціальність або зовнішні обставини (відсутність бюджету на іншу бажану спеціальність тощо), а також чинники інерції – продовження сімейної традиції, стереотипне слідування обраному профілю навчання [10]. Усе це – зовнішні, соціальні мотиватори, які можуть суттєво вплинути на рішення вступника.

Серед чинників, що впливають на вибір професії психолога, неможливо виділити єдиний визначальний – усі вони взаємодіють у сукупності, формуючи середовище передумов, яке сприяє професійному самовизначенню особистості та зумовлює її орієнтацію саме на цей фах. Психологічні аспекти, що впливають на професійний вибір у галузі психології, відзначаються високою варіативністю та значною мірою обумовлюються індивідуальними характеристиками особистості [8]. Серед психологічних якостей, що мають професійну значущість, дослідники виокремлюють такі: здатність до рефлексії, соціально-перцептивні вміння, розвинена емпатія, інтелектуальний потенціал (який включає аналітичні здібності, об'ємний словниковий запас, здатність до вербального вираження думок, гнучкість мислення, різноманітність когнітивних стилів), творчий підхід, адаптивність поведінки, незалежність суджень, а також стабільний психічний стан [19].

Окреме місце в структурі внутрішніх чинників професійного вибору посідає інтерес. У багатьох випадках саме він стає основною мотиваційною установкою при виборі напряму діяльності. Це пояснюється тим, що інтерес є інтегрованим проявом психічної активності: у його присутності

інтенсифікується пізнавальний процес, предмет дослідження осмислюється глибше, відповідна інформація закріплюється у довготривалій пам'яті, увага набуває стійкості, емоційні реакції стають більш інтенсивними, а також активізуються задатки та потенційні можливості особистості, що, у свою чергу, посилює мотивацію до самореалізації. Усі ці процеси створюють сприятливе підґрунтя для ефективної діяльності у вибраній професії [4;11].

Отже, соціальні чинники справляють комплексний і багаторівневий вплив на вибір професії психолога, формуючи соціальне середовище, в якому відбувається професійне самовизначення особистості.

1.3. Психологічні чинники професійного вибору

Не менш важливими за зовнішні є психологічні чинники, що зумовлюють професійний вибір. До них відносять передусім внутрішні мотиви особистості (інтереси, цінності, прагнення, ідеали), її індивідуально-психологічні особливості (здібності, риси характеру, темперамент, рівень домагань, самооцінку тощо), а також уявлення про себе та про обрану професію. Вибір професії психолога, як показують дослідження, значною мірою детермінується саме внутрішньою мотивацією – схильністю до спілкування, бажанням допомагати людям, інтересом до пізнання внутрішнього світу, прагненням до саморозвитку та самодослідження. Так, дослідники відзначають, що головним внутрішнім ресурсом успішного професійного самовизначення є інтерес особистості. Саме професійний інтерес виконує роль енергетичного джерела: під його впливом активізуються пізнавальні процеси, людина глибше пізнає предмет діяльності, стійкіше концентрує увагу, переживає більш яскраві емоції, актуалізує свої схильності та здібності [12, с.43]. Інтерес до психології виступає одним із вагомих мотивів професійного вибору: значна частина опитаних студентів зазначає, що ще з дитинства їх приваблювали психологічна література, прагнення зрозуміти поведінку інших людей, а

також пізнати власну особистість. Такий стійкий пізнавальний інтерес формує основу для тривалої мотивації до професійної діяльності, сприяє подоланню труднощів у процесі навчання та практичної підготовки, а також забезпечує внутрішню залученість у професійну сферу.

Важливим мотивом вибору психології є прагнення допомагати людям, альтруїстична спрямованість. Професія психолога належить до типу «людина-людина», де провідною є комунікативна та емпатійна складова. Чимало молодих людей ідуть на психолога, відчуваючи потребу бути корисними іншим, підтримувати, розв'язувати чужі проблеми. Згідно з даними деяких досліджень, серед мотивів абітурієнтів-психологів на перших місцях часто стоять саме бажання працювати з людьми, приносити користь суспільству, «рятувати» інших. Цей мотив тісно пов'язаний з особистісною рисою емпатійності – здатності співпереживати, розуміти емоційні стани інших людей. Високий рівень емпатії є характерною ознакою особистості багатьох успішних психологів і, водночас, може виступати чинником, що спонукає вибір відповідної професії. Окрім емпатії, важливими психологічними якостями, які сприяють професійній реалізації психолога, є рефлексивність, комунікативні здібності, інтелектуальність, креативність, емоційна стабільність. Комплекс професійно важливих якостей психолога включає також широкий кругозір, дивергентне мислення, здатність до активного слухання, високий рівень саморегуляції та відсутність виражених особистісних протиріч [12, с.43]. Якщо молода людина відчуває за собою наявність цих рис, вона більш впевнено йде на психологічний факультет. Більше того, самооцінка власної придатності до професії теж є психологічним чинником вибору: за даними опитувань, більшість студентів-першокурсників психології вважають, що володіють якостями, необхідними для майбутньої роботи (любов'ю до спілкування, умінням слухати, терплячістю, толерантністю тощо).

Окремо слід згадати такий мотив, як особистісний розвиток і вирішення власних проблем. Деякі молоді люди обирають спеціальність

«психологія», прагнучи краще зрозуміти самих себе, опрацювати власні переживання або подолати психологічні труднощі. Аналіз особливостей вибору професії психолога показав, що орієнтація вступника на вирішення особистих проблем – досить поширене явище [12, с.42]. У певному сенсі, це можна розглядати як прагнення до самозцілення через обрання професії: молода людина сподівається, що психологічна освіта допоможе їй упоратися зі своїми внутрішніми конфліктами, комплексами, травмами. Дійсно, навчання психології часто має розвивальний та терапевтичний ефект для студентів. Однак, якщо особисті проблеми – єдиний мотив приходити в професію, це може стати ризиком: майбутній фахівець може надто зосереджуватися на собі і не бути ефективним у допомозі іншим. Тому в процесі професійної підготовки велика увага приділяється розвитку професійної позиції, здатності відокремлювати особистий досвід від проблем клієнтів тощо.

З точки зору психологічних теорій мотивації, мотиви вибору професії мають різні рівні усвідомлення. Розрізняють усвідомлювані і неусвідомлювані спонукання. Часто людина декларує одні мотиви (наприклад, бажання допомагати), тоді як на глибинному рівні можуть діяти інші імпульси (скажімо, потреба в статусі або прагнення розв'язати власні проблеми через інших). Такі приховані мотиви іноді виявляються вже в процесі навчання або практики. Під внутрішньою бажаністю розуміються ті фактори, що приносять особистісне задоволення (цікавість, творчість, самовираження, спілкування, особистісний ріст тощо), а раціональна необхідність – це міркування здорового глузду (наявність здібностей, отримання матеріальних благ, престиж, відповідність соціальному запиту). В ідеалі, мотивація вибору професії має поєднувати обидва рівні – і особисту зацікавленість, і усвідомлення реальних умов та вимог професії [10]. У випадку з професією психолога важливо, щоб внутрішні мотиви (інтерес, покликання, бажання допомагати) були підкріплені тверезим розумінням того, що чекає фахівця на практиці: тривале навчання, емоційно непрості

робота з клієнтами, необхідність постійно вчитися та розвиватися. Якщо ж вибір базується лише на зовнішніх мотивах (наприклад, хтось порадив або «модно бути психологом»), за відсутності внутрішньої пристрасті людина може швидко розчаруватися і втратити інтерес – це підтверджують дослідження, де виявлено зв'язок між переважанням зовнішніх мотивів і зниженням особистісної активності в професійному розвитку [10].

Отже, психологічні чинники вибору професії психолога є комплексом внутрішніх мотивів, цінностей і особистісних особливостей.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проаналізовано основні теоретичні підходи до розуміння процесу професійного самовизначення, зокрема в контексті вибору професії психолога. З'ясовано, що професійне самовизначення є тривалим і багатовимірним процесом, який охоплює не лише вибір професії, а й подальшу адаптацію, професійний розвиток та самореалізацію. Теоретичний аналіз показав, що на вибір професії впливають як соціальні чинники (родина, система освіти, соціальні стереотипи, інформаційне поле, економічна ситуація), так і психологічні (інтерес, схильності, рефлексивність, емпатія, прагнення до самопізнання та допомоги іншим). Професія психолога особливо чутлива до внутрішньої мотивації, адже передбачає високий рівень емоційної зрілості та особистісної залученості. Виявлено, що ефективне професійне самовизначення вимагає усвідомлення індивідуальних можливостей і цінностей та їх гармонізації із соціальними запитами.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

2.1.Методологія дослідження

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення провідних мотивів та чинників вибору професії психолога у студентів. У вибірку увійшли 30 студентів 2-го курсу спеціальності «Психологія» (серед них 24 дівчини і 6 юнаків, вік 17–18 років). Всі респонденти зробили свій професійний вибір не пізніше ніж за рік до опитування (тобто знаходяться на початковому етапі навчання).

Методи та методики. Опитування проводилось дистанційно за допомогою онлайн-анкети (Google Forms). Респондентам було надано роз'яснення щодо мети дослідження та гарантії конфіденційності. Анкета включала блоки питань та кілька стандартизованих методик:

1. Опитувальник «Мотиви вибору професії» (Додаток А). Опитувальник містить перелік можливих мотивів вибору професії; респондентів просили оцінити значущість кожного мотиву для себе за шкалою або обрати найбільш важливі. Ця методика дозволила кількісно оцінити поширеність різних мотивів серед студентів.

2. Методика діагностики навчальної мотивації студентів (А.Реан, В.Якунін, модифікація Н.Бадмаєвої). Дана методика складається з 34 тверджень, які відображають різні аспекти мотивації навчання у закладі вищої освіти (див. Додаток Б). Респондент відповідає, в якій мірі згоден з кожним твердженням (по шкалі від 1 до 5). У результаті підраховуються бали за сімома шкалами мотивації: комунікативні мотиви, мотиви уникнення

невдач, престижні мотиви, професійні мотиви, мотиви творчої самореалізації, навчально-пізнавальні мотиви та соціальні мотиви. Ця методика дозволяє зрозуміти структуру мотиваційної сфери студентів-психологів, зокрема, які мотиви навчання (а опосередковано – і професійного розвитку) у них домінують.

3. Авторська анкета (питання соціально-психологічного змісту). Анкета містила 10 запитань, що дозволяють з'ясувати деякі обставини та установки, пов'язані з вибором професії психолога (Додаток В).

Анкетування здійснено протягом тижня в онлайн-форматі; посилання на Google-форму було надіслано студентам електронною поштою та через навчальну групу в месенджері. У вступі до анкети респондентів поінформовано про добровільність участі та анонімність даних, отримано електронну згоду. Середній час заповнення анкети склав ~15 хвилин. Дані автоматично збиралися у таблицю Google Sheets, після чого експортовані для подальшого аналізу.

2.2. Організація та методика дослідження

Дослідження мало констатувальний характер і проводилось одноразово (квітень 2025 року). Залучення респондентів відбувалося за сприяння дирекція факультету: студентам першого курсу було запропоновано взяти участь в опитуванні щодо мотивів вибору професії. Відбір носив добровільний характер; із приблизно 40 студентів групи згоду дали 30 осіб (75%), що й склали остаточну вибірку. Гендерний склад вибірки репрезентативний для спеціальності «психологія» – більшість становлять дівчата (80%), хлопців менше (20%).

Опитування проводилося дистанційно, у зручний для студентів час. Кожен респондент заповнював анкету індивідуально, без обмеження за часом (реально це займало до 20 хв). Було забезпечено, щоб у ході опитування студенти не консультувалися між собою і відповідали самостійно – про це

зазначалось у інструкції. Враховуючи, що опитування проходило онлайн, контроль за цим був певною мірою обмеженим, проте ми поклалися на добросовісність учасників.

Після збору даних була проведена їхня перевірка на коректність і повноту. Всі отримані анкети виявилися придатними для аналізу. Далі дані групувалися за тематикою: спочатку проаналізовано результати опитувальника мотивів, потім – тесту навчальної мотивації, і наостанок – дані авторської анкети.

2.3. Аналіз отриманих результатів

На першому етапі проаналізовано основні мотиви, якими керувалися студенти при виборі фаху. Респондентам було запропоновано кілька варіантів мотивів і можливість додати свій; потрібно було вибрати не більше трьох, які мають для них найбільше значення. За результатами відповідей, вдалося виокремити п'ять провідних мотивів. Узагальнені результати наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей студентів щодо мотивів вибору професії психолога

Мотив	Кількість студентів	%
Особистий інтерес	10	33.3%
Бажання допомагати людям	8	26.7%
Саморозвиток / вирішення власних проблем	7	23.3%
Перспективність професії	4	13.3%

Як видно з табл. 2.1, найбільш поширеним мотивом є щирий інтерес до психології (його вказали 33.3% опитаних). На другому місці – бажання допомагати людям (26.7%), що відображає альтруїстичну спрямованість, притаманну багатьом майбутнім психологам. Третій за частотою мотив – особистісний розвиток і вирішення власних проблем (23.3%). Майже чверть

студентів зазначили, що прийшли в психологію, аби краще розібратися в собі чи подолати якісь внутрішні труднощі. Менш значущими виявилися прагматичні мотиви: перспективність професії (можливості кар'єри, заробітку – 13.3%) і престижність (лише 3.3%). Отримані дані свідчать, що для більшості опитаних студентів вибір професії психолога був продиктований передусім внутрішніми чинниками – інтересом, покликанням, цінностями – тоді як зовнішні міркування (престиж, поради інших) грали меншу роль.

Результати діагностики внутрішніх і зовнішніх мотивів за опитувальником «Мотиви вибору професії» представлені на рисунку 2.1.

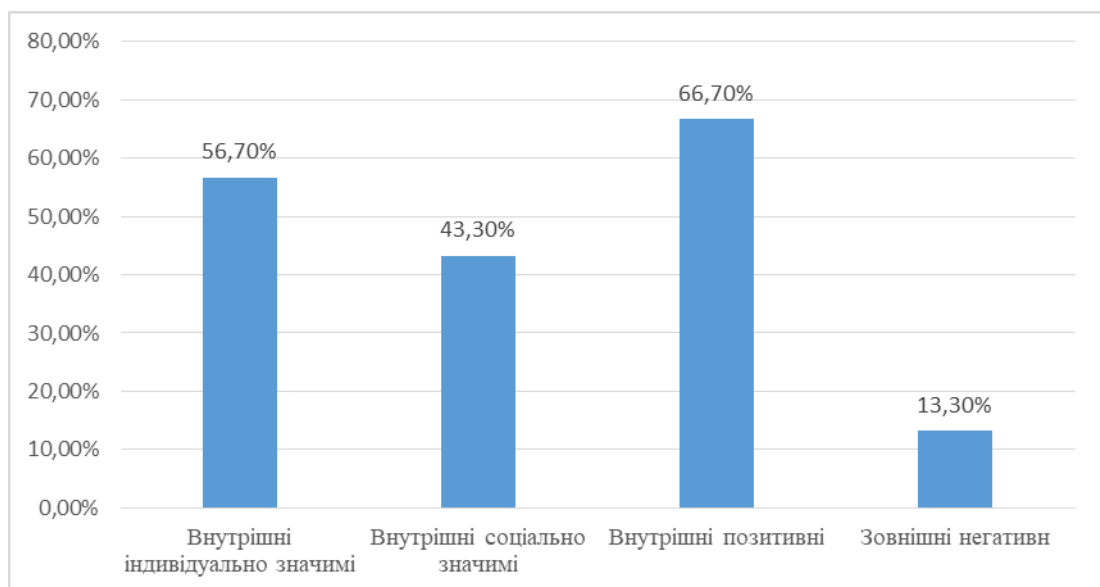

Рис.2.1 Розподіл мотивів вибору професії

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що вибір професії психолога у більшості студентів детермінується передусім внутрішніми мотивами, зокрема — індивідуально значимими та позитивно забарвленими. Найбільшу частку відповідей (66,7%) склали внутрішні позитивні мотиви. До цієї категорії віднесено інтерес до предмету навчання, пізнавальну активність, емоційне задоволення від навчання, а також мотиви, пов'язані з самореалізацією. На другому місці — внутрішні індивідуально значимі мотиви (56,7%). Серед них найчастіше згадувалися інтерес до психології як

науки, бажання краще зрозуміти себе, прагнення до самовдосконалення. Високим також є показник внутрішньо соціально значимих мотивів — 43,3%. У цій групі домінують відповіді, що стосуються альтруїстичних установок: бажання допомагати людям, соціальна відповідальність, прагнення підтримати інших. Водночас, зовнішні негативні мотиви були відносно малопоширеними (13,3%). Хоча такі мотиви й зустрічаються в окремих випадках, їх частка є невеликою, що вказує на високий рівень автономності та усвідомленості професійного вибору більшості респондентів. Таким чином, аналіз результатів свідчить про те, що більшість студентів спеціальності «Психологія» обрали професію свідомо, мотивовано та відповідно до власних ціннісних орієнтацій, що створює сприятливі умови для їхнього професійного становлення та успішної соціалізації в ролі майбутніх психологів. Низький рівень зовнішньої негативної мотивації додатково підтверджує, що професія психолога приваблює не випадкових людей, а тих, хто відчуває внутрішній покликання до допомоги, пізнання та розвитку.

Структура навчальної мотивації студентів (методика Реана-Якуніна). Цікаві дані були отримані за опитувальником навчальної мотивації, які опосередковано характеризують і мотиваційну сферу професійного вибору. Кожен з респондентів отримав бали за сімома шкалами (комунікативні, уникнення невдач, престижні, професійні, творчої самореалізації, навчально-пізнавальні, соціальні мотиви). Було обчислено середній бал за вибіркою для кожної шкали (максимум – 5). Таблиця 2.2 подає результати у порядку від вищих до нижчих значень.

Таблиця 2.2

Середні бали за шкалами навчальної мотивації студентів-психологів (за методикою А. Реана, В. Якуніна)

Шкала навчальної мотивації	Середній бал (1–5)
Професійні мотиви	4.3

Навчально-пізнавальні мотиви	4.0
Мотиви творчої самореалізації	3.7
Соціальні мотиви	3.5
Комунікативні мотиви	3.2
Престижні мотиви	2.8
Мотиви уникнення невдач	2.4

Аналіз таблиці 2.2 показує, що у студентів-першокурсників психології найбільш виражені саме професійні мотиви навчання (середній бал 4.3 із 5). Це означає, що головною метою навчання вони вбачають здобуття знань і умінь для майбутньої професійної діяльності психолога, стати фахівцем у своїй галузі. На другому місці – навчально-пізнавальні мотиви (4.0), тобто власне інтерес до навчання, пізнання нового в науці. Фактично ці дві групи мотивів (професійні та пізнавальні) можна віднести до внутрішньої академічної мотивації, яка є дуже високою – сумарно близька до максимуму. Трохи нижчі показники мають мотиви творчої самореалізації (3.7) – бажання проявити себе творчо в процесі навчання і вирішення нестандартних завдань, а також соціальні мотиви (3.5) – прагнення принести користь суспільству, виправдати довіру близьких, отримати схвалення. Комунікативні мотиви (інтерес до спілкування, до студентського колективу) оцінилися середньо (3.2), що зрозуміло, адже хоча психологи і цінують спілкування, та в навчальній діяльності це не головне. Доволі низькими виявилися престижні мотиви (2.8) – тобто бажання навчатися заради високого статусу, диплома з відзнакою тощо, – та мотив уникнення невдач (2.4) – страх покарання чи невдачі, як стимул до навчання. Ці останні показники свідчать, що зовнішня мотивація (престиж, оцінки, страх) виражена слабо, що є сприятливим фактором для професійного розвитку.

На рисунку 2.2 подано порівняння мотиваційного профілю.

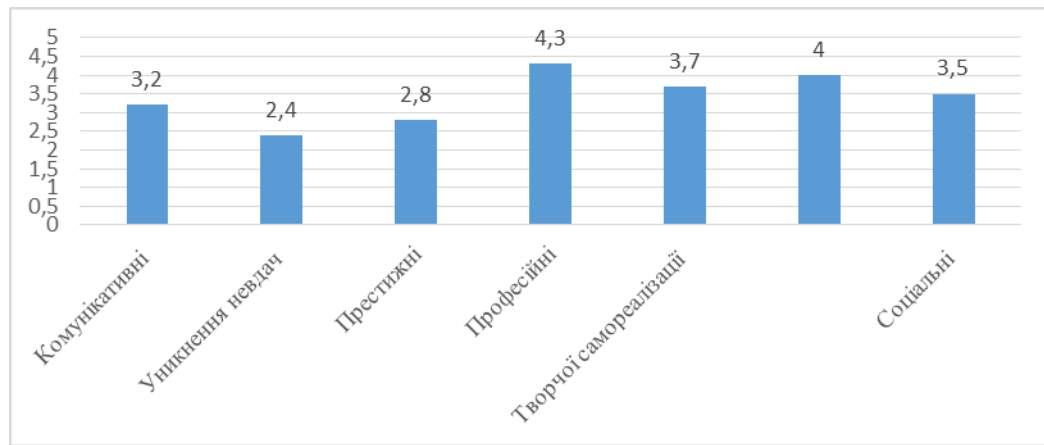

Рис.2.2 Профіль навчальної мотивації студентів

Окрім стандартизованих методик, у дослідженні була використана також авторська анкета «Соціально-психологічні обставини вибору» (отримані за нею дані наведено нижче). Далі розглянемо відповіді респондентів на запитання анкети, які стосуються часу, контексту та інших чинників, пов'язаних із вибором професійної діяльності.

На питання «Коли Ви вирішили стати психологом?» респонденти відповіли таким чином: лише 3 особи (10%) визначились із професією ще в дитинстві (до ~14 років); переважна більшість – 18 осіб (60%) – прийняли це рішення в старших класах школи (у віці 15–17 років); ще 9 осіб (30%) остаточно обрали психологію вже після завершення школи (тобто, наприклад, під час вступної кампанії або після недовгих пошуків альтернатив). Ці дані представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл відповідей на питання «Коли Ви вирішили стати психологом?»

Період прийняття рішення	Кількість студентів	%
В дитинстві (до ~14 років)	3	10.0%
У старших класах школи	18	60.0%
Після закінчення школи	9	30.0%

Як свідчать результати, для більшості опитаних вирішальним періодом професійного самовизначення став старший шкільний вік. Менша частка (30%) зробила вибір вже після школи – ймовірно, під впливом обставин

вступу або короткої перерви у навчанні. І зовсім небагато (10%) мріяли стати психологом з дитинства. Отже, можна сказати, що вибір професії психолога найчастіше формується в пізній юності, що відповідає даним про динаміку професійного самовизначення старшокласників.

Наступне питання анкети стосувалося найбільшого впливу з боку оточення: «Хто або що найбільше вплинуло на Ваш вибір стати психологом?» (рис.2.3).

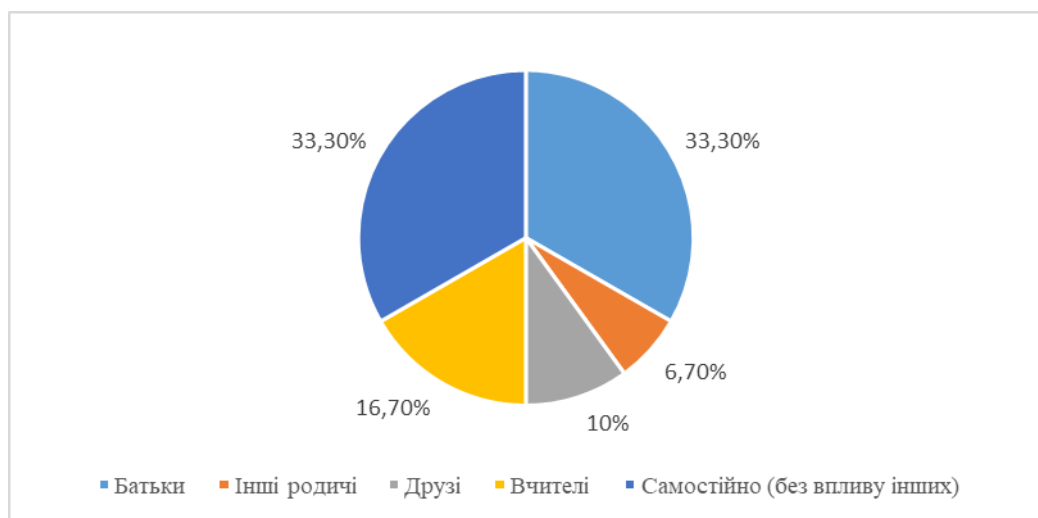

Рис.2.3 Найбільш впливові чинники оточення при виборі професії (самооцінка студентів)

Відповіді показали таке розподілення у 12 студентів (40%) вирішальну роль відіграла сім'я (з них 10 вказали батьків і ще 2 – інших родичів, наприклад, старшу сестру); 5 осіб (16.7%) зазначили вплив вчителя (переважно шкільного психолога або улюбленого класного керівника, який порадив дану сферу); 3 особи (10%) назвали друзів; решта 10 студентів (33.3%) обрали варіант «ніщо, це було моє власне рішення». Таким чином, можна сказати, що приблизно дві третини респондентів відмітили певний зовнішній вплив (найбільше – сім'ї), а одна третина вважає, що ніхто з оточення прямо не вплинув на їхній вибір. Цікаво, що серед тих, хто обрав «власне рішення», багато хто в відкритих коментарях все ж згадував, що їхнє рішення «склалося поступово під впливом різних обставин». Деякі зазначили, що нікого з знайомих психологів не мав, але дуже захоплювався читанням

психологічної літератури – можна сказати, що в цьому випадку вплив чинили книги та інформаційне поле. Інший студент написав: «Просто відчував, що це моє, і все» – тобто рішення приймалося інтуїтивно, без конкретного зовнішнього стимулу.

Наступне запитання: «Чи розглядали Ви інші професії перед тим, як зупинитися на психології?». 18 осіб (60%) відповіли «так», 12 осіб (40%) – «ні, від самого початку хотів/ла бути психологом». Таким чином, більшість опитаних все ж зважували альтернативи, перебирали різні варіанти, перш ніж обрати психологію. Серед професій, які згадували ті, хто відповів «так», найчастіше називали: педагог (вчитель початкових класів або іноземних мов), лікар, юрист, айті-спеціаліст, філолог. Але з тих чи інших причин ці варіанти були відкинуті. Той факт, що 40% респондентів взагалі не мали альтернатив і одразу обрали психологію, свідчить про досить високий рівень цілеспрямованості у значної частини вступників. На рисунку 2.4 показано співвідношення відповідей «так» і «ні».

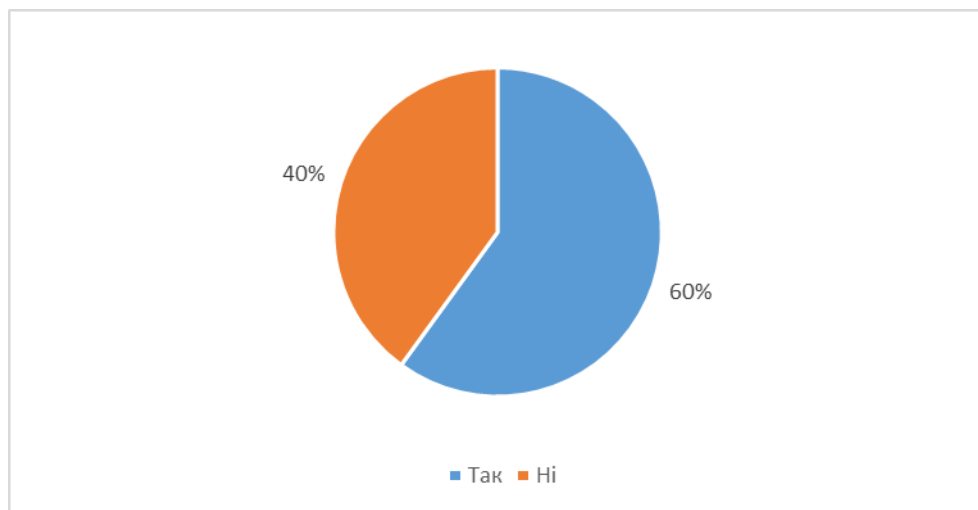

Рис. 2.4. Частка студентів, які розглядали інші кар'єрні напрями до вибору психології

Із відповідей можна зробити висновок, що певна частина молоді обирає між кількома суміжними напрямками (наприклад, психологія vs педагогіка, медицина vs психологія), а інколи психологія стає «компромісним» вибором між дуже різними сферами (одна студентка зізналася, що вагалася між

дизайном та психологією – врешті обрала психологію, бо «хоче працювати з людьми, а не за комп'ютером»). Ці дані важливі тим, що показують: мотивація вступників-психологів не завжди монолітна, вони мають різнобічні здібності і могли б реалізуватися інакше. Тому у процесі навчання важливо підтримувати інтерес студентів, аби ті, хто обрав психологію як один з варіантів, переконалися в правильності рішення і не прагнули змінити спеціальність.

Наступне питання стосувалося наявності в родині фахівців у психологічній чи суміжних сферах. Лише 4 студенти (13.3%) відповіли, що мають в сім'ї психолога (в двох випадках – тітка-психолог у школі, в інших – мама-психолог і сестра-психолог), ще 3 (10%) зазначили близьких родичів суміжних професій (педагогів, соціальних працівників), а переважна більшість – 23 особи (76.7%) – не мають таких прикладів у родині. Це цікавий факт: багато психологів – представники першого покоління в своїй сім'ї у цій професії. Отже, династичність у психології поки що невисока, що відрізняє її, скажімо, від медицини чи педагогіки. Таким чином, вибір професії психолога для більшості – це певною мірою новаторство у родині.

Відкрите запитання «Що Ви очікуєте від роботи психологом у майбутньому?» дало змогу отримати різноманітні за змістом відповіді, які, проте, можна умовно згрупувати за змістовими орієнтирами. Переважна частина студентів акцентувала увагу на бажанні надавати допомогу іншим, сприяти розв'язанню їхніх проблем і покращенню якості життя. У відповідях часто звучали формулювання на зразок: «Хочу допомагати іншим вирішувати їхні проблеми, робити життя кращим». Водночас значна кількість респондентів висловлювала очікування, що професійна діяльність забезпечуватиме моральне задоволення, даватиме змогу до самовираження й реалізації внутрішнього потенціалу. Зустрічалися висловлювання типу: «Знайти своє покликання і отримувати радість від кожного дня на роботі». Деякі відповіді підкреслювали важливість постійного особистісного та інтелектуального розвитку, що супроводжує роботу психолога: «Через

роботу над чужими проблемами рости і самому». Частина опитаних орієнтувалася на досягнення професійного успіху, здобуття кваліфікації та визнання в суспільстві, тобто прагнула стати компетентним, відомим фахівцем, авторитетним у своїй сфері. Невелика частка студентів (4–5 осіб) прямо зазначила матеріальні очікування — бажання фінансової стабільності та гідного заробітку, зокрема через відкриття приватної практики: «Хочу мати приватну практику і заробляти достатньо».

Показовими є також відповіді на запитання щодо задоволеності вибором професії після приблизно року навчання, оскільки вони дозволяють простежити початкове зіткнення уявлень про професію з реаліями навчального процесу та рівень збереження мотивації до подальшого професійного розвитку.

Таблиця 2.4

Розподіл відповідей на питання «Наскільки Ви зараз задоволені своїм вибором професії?»

Рівень задоволеності	Кількість студентів	%
Повністю задоволені	20	66.7%
Скоріше задоволені	8	26.7%
Важко сказати	2	6.7%
Незадоволені / шкодують	0	0.0%

Як показано в табл. 2.64 20 студентів (66.7%) зазначили, що повністю задоволені своїм вибором; 8 осіб (26.7%) – скоріше задоволені (тобто інколи виникають невеликі сумніви, але загалом все добре); 2 особи (6.7%) вагалися з відповіддю («важко сказати»); і жоден не обрав варіантів «скоріше незадоволений» чи «зовсім незадоволений». Цей результат можна трактувати як індикатор успішності професійного самовизначення даної групи. Попри те, що частина студентів визнавала наявність періодичних сумнівів (приблизно 1 з 3 має невеликі сумніви чи невпевненість), жоден не пожалкував про вибір настільки, щоб назвати себе незадоволеним. Це може

бути пов'язано з коротким терміном навчання (лише перший курс – можливо, складнощі ще попереду), але також і з реально вірним вибором згідно з їхніми інтересами.

Цікавим було останнє питання про сумніви та жалкування: «Чи виникали у Вас сумніви щодо правильності вибору?». 22 студенти (73.3%) обрали варіант «ні, жодного разу не сумнівався(лась)», 7 (23.3%) відповіли «іноді з'являються сумніви», і 1 особа (3.3%) зізналася: «так, бувало, що жалкував(ла)». Тобто майже три чверті взагалі не сумніваються, а ті, кому було важко відповісти в попередньому питанні («важко сказати» – 2 особи), відповідно потрапляють сюди в категорію «іноді сумніви». Лише одна людина має досвід жалю про вибір, але навіть вона зазначила у коментарі, що «впоралась із цим і вирішила продовжувати навчання, бо подобається дисципліна з психології». Таким чином, ризик відтоку студентів з програми психології невеликий – принаймні на початку навчання.

Останнє з питань – про бажану сферу психологічної діяльності – дозволяє зазирнути у плани та інтереси студентів. Результати (табл. 2.7, рис. 2.7) показують, що найбільш популярним напрямом є практична психологія, консультування – його обрали 12 студентів (40%). Це узгоджується зі спостереженням, що більшість вступників хочуть працювати саме з клієнтами, надавати психологічну допомогу індивідуально чи в групах. Другим за привабливістю є напрям соціальної або шкільної психології – 6 осіб (20%) бачать себе в освітніх закладах або соціальних службах. Організаційна (бізнес-) психологія, HR приваблює 5 студентів (16.7%), а клінічна психологія – 4 (13.3%). Лише 1 студент (3.3%) планує займатися наукою (дослідницькою діяльністю в психології). І 2 особи (6.7%) поки не визначилися з конкретною сферою.

Таблиця 2.5

Бажані напрями майбутньої діяльності в сфері психології (за опитуванням студентів)

Бажана спеціалізація (галузь)	Кількість	%
-------------------------------	-----------	---

	студентів	
Практична психологія (консультування)	12	40.0%
Клінічна психологія	4	13.3%
Соціальна / шкільна психологія	6	20.0%
Організаційна психологія (HR)	5	16.7%
Науково-дослідницька діяльність	1	3.3%
Не визначились	2	6.7%

Відзначимо, що хоча навчання тільки почалося, у багатьох вже є певна уява про майбутню роботу. Домінування консультування відповідає сучасному тренду запиту на практичних психологів та психотерапевтів. Невелика частка тих, хто хоче займатися наукою, – типовий показник (не всі психологи прагнуть залишатися в академії). Ці уподобання варто враховувати кафедрам при формуванні спеціалізацій на старших курсах. Також важливо в профорієнтації показувати студентам усі можливості: можливо, частина з тих, хто «не визначився» чи обрав популярний напрям, знайде себе згодом у ніші (скажімо, когнітивна нейропсихологія або психолінгвістика).

Підсумовуючи результати анкети, можна сказати, що вони доповнюють дані про мотиви та розкривають деякі соціальні й особистісні аспекти вибору. Студенти-першокурсники психології здебільшого прийняли рішення у старшому шкільному віці під впливом сім'ї або самостійно, маючи при цьому внутрішній інтерес та бажання допомагати. Більшість розглядала альтернативи, але врешті обрала психологію і наразі задоволена цим вибором. Це свідчить про відносно високу якість професійного самовизначення: зовнішні і внутрішні чинники співпали вдало, що забезпечує мотивацію продовжувати навчання і розвиватися у професії.

2.4. Рекомендації щодо професійної орієнтації майбутніх психологів

На основі проведеного теоретичного та емпіричного аналізу можна сформулювати низку рекомендацій, спрямованих на покращення профорієнтаційної роботи з молоддю, яка цікавиться професією психолога, а також на підтримку студентів-початківців у цій сфері.

Результати показали, що значна частина абітурієнтів обирає психологію, керуючись інтересом та альтруїстичними прагненнями, при цьому зовнішні чинники (престиж, зарплата) не домінують. Важливо підтримувати цю внутрішню мотивацію, одночасно формуючи в молоді адекватні уявлення про професійну діяльність психолога. Рекомендується проводити профорієнтаційні зустрічі в школах за участі практичних психологів, випускників факультетів психології, які можуть поділитися власним досвідом – це допоможе старшокласникам краще зрозуміти специфіку роботи, її труднощі й переваги. Інформаційні буклети, відеопрезентації про різні галузі психології сприятимуть усвідомленому вибору напрямку ще до вступу. Як показує досвід, відсутність повної та об'єктивної інформації може призвести до випадкових виборів; тож профорієнтатори мають надавати максимум інформації про навчальний план, перспективи працевлаштування, необхідні якості [16].

Сім'я відіграє значну роль у виборі професії, тому варто працювати не лише з учнями, а й з їхніми батьками. Проведення батьківських зборів або консультацій з питань професійного визначення учнів може бути корисним. Батькам слід роз'яснювати, як підтримати дитину в її власному виборі, а не тиснути з позиції нереалізованих амбіцій. У випадку інтересу дитини до психології, батькам можна порадити надати їй можливість поспілкуватися з професійним психологом, пройти профорієнтаційне тестування, відвідати разом «Дні відкритих дверей» на психфакультеті. Це допоможе сім'ї прийняти зважене рішення. Для тих родин, де є негативні стереотипи щодо психологів (наприклад, недооцінка цієї професії), доцільно організувати просвітницькі заходи – лекції, буклети, що пояснюють значущість роботи психолога у сучасному суспільстві.

Виходячи з портрету, студентів, можна рекомендувати профорієнтаторам звертати увагу на тих школярів, хто проявляє емпатію, інтерес до людей, а також схильність до самопізнання. Саме такі особистості стануть мотивованими студентами і фахівцями. Водночас варто працювати і з тими, хто вагається: розвіювати міфи про «непрестижність» або «низький зарібок» психолога, показувати значущість професії. Державна підтримка профорієнтації має бути послідовною і включати психологічний супровід професійного самовизначення молоді [21]. Це можна реалізовувати через центри кар'єри, шкільні служби розвитку. Особливої уваги потребують сільські школи, де, як показує Л.П. Федоренко, соціальні умови можуть обмежувати вибір (економічні труднощі сімей, брак спеціалістів для профорієнтації) [18]. Отже, необхідно забезпечити доступність консультацій і для сільської молоді.

Враховуючи, що деякі студенти прийшли в професію з метою самовдосконалення, доречно надати їм таку можливість у рамках навчання. Ввести більше практикумів, тренінгів з розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту, навичок саморегуляції. Це не лише підготує їх як фахівців, а й допоможе тим, хто мав особисті проблеми, частково їх вирішити конструктивно. Як відомо, власний пройдений шлях самопізнання робить психолога зрілішим і ефективнішим у роботі з людьми [23]. Тому навчальні програми мають включати елементи навчальної психотерапії, груп особистісного росту для студентів тощо.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було представлено результати емпіричного дослідження мотивів і чинників вибору професії психолога серед студентів. Провідними мотивами виявились: особистий інтерес до психології (33,3%), бажання допомагати людям (26,7%) та прагнення до самопізнання чи вирішення власних проблем (23,3%). Зовнішні мотиви, як-от престиж чи очікуваний зарібок, мали другорядне значення. Діагностика навчальної

мотивації засвідчила домінування професійних та пізнавальних мотивів, що свідчить про високу внутрішню академічну мотивацію. Більшість респондентів прийняли рішення про вибір професії в старших класах школи, під впливом родини або самотійно. Значна частина студентів задоволена своїм вибором (66,7% — повністю задоволені), а рівень сумнівів щодо правильності вибору є низьким. Це вказує на вдале поєднання внутрішніх мотивацій і соціальних впливів, що забезпечує сприятливу основу для подальшого професійного розвитку студентів.

ВИСНОВКИ

Професійне самовизначення в психологічній науці розглядається як складний, багатогранний та тривалий процес, який супроводжує людину від дитинства до зрілих етапів життя, охоплюючи фази пізнання себе, вивчення професійних вимог, співвіднесення власних здібностей із соціальними потребами та адаптацію до умов професійного середовища. Теоретичний аналіз свідчить про те, що професійне самовизначення не є одноразовим актом вибору, а радше результатом глибокої внутрішньої роботи особистості, її здатності рефлексувати, оцінювати та коригувати власні життєві цілі у відповідності до зовнішніх викликів. Значну роль у цьому процесі відіграють як соціальні, так і психологічні чинники.

Результати емпіричного дослідження, проведеного серед студентів спеціальності «Психологія», свідчать про те, що провідними мотивами вибору професії виступають внутрішньоособистісні чинники — інтерес до психології, бажання допомагати людям, прагнення до самопізнання та подолання особистих труднощів. Саме ці мотиви домінують у свідомості більшості опитаних і визначають стійкість професійної мотивації на початковому етапі навчання. Водночас зовнішні чинники — престиж, соціальні поради, очікувана зарплата — мають другорядне значення. Показово, що значна частина студентів демонструє високий рівень

задоволеності вибором професії, що свідчить про вдале співпадіння особистісних прагнень з вимогами професійної діяльності. Високі бали за шкалами професійної та пізнавальної мотивації підтверджують орієнтацію студентів на глибоке освоєння знань, прагнення до творчого самовираження та соціальної корисності. Крім того, результати анкетування засвідчили, що більшість студентів зробили вибір у пізньому підлітковому віці під впливом як самостійних рефлексій, так і соціального оточення – батьків, учителів, книг, медіа. Водночас наявність родинних традицій у сфері психології не є визначальним чинником – переважна більшість опитаних стала першими представниками цієї професії у своїх родинах. Таким чином, можна стверджувати, що вибір спеціальності «Психологія» відбувається переважно як результат внутрішнього покликання, усвідомленого інтересу та відповідності особистісних характеристик професійним вимогам.

Аналіз отриманих даних дозволяє виокремити низку напрямів, які можуть сприяти підвищенню ефективності профорієнтаційної роботи з майбутніми психологами. По-перше, необхідно поглиблювати інформаційну підтримку старшокласників, які розглядають можливість вступу на спеціальність «Психологія». Це можуть бути профорієнтаційні заходи за участю практикуючих фахівців, мультимедійні ресурси, індивідуальні консультації, що дозволяють формувати реалістичне уявлення про специфіку професійної діяльності, її вимоги, виклики та перспективи. По-друге, важливо розширювати профорієнтаційний вплив на батьків учнів, формуючи у них розуміння того, як підтримати дитину в процесі самовизначення, не нав'язуючи власних очікувань. По-третє, доцільно впроваджувати в освітній процес елементи самопізнання та розвитку емоційної компетентності ще на шкільному етапі, адже саме ці складові виявляються ключовими у формуванні стабільної професійної мотивації майбутніх психологів. Крім того, враховуючи, що чимало студентів приходять у професію з метою вирішення власних психологічних проблем, навчальні програми повинні містити компоненти, спрямовані на особистісний розвиток, саморефлексію та

емоційне оздоровлення – наприклад, участь у тренінгах, групах особистісного зростання, навчальних супервізіях. Таким чином, професійне самовизначення у сфері психології постає як результат взаємодії глибоких особистісних процесів і соціального впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова А. В. Концептуальні підходи до проблеми професійного самовизначення особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. *Молодий вчений*. 2015. № 2(6). С. 357–360.
2. Баліка М. Психологічні аспекти професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. 2022. 2 грудня. Helsinki, Finland. С. 118–120.
3. Барчі Б. В., Розман А. М. Проблеми професійного самовизначення старшокласників. *Наука майбутнього: зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених*. Мукачєво, 2021. Вип. 1(7). С. 3–7.
4. Браславська О. Активізація професійного самовизначення учнів у закладах загальної середньої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2018. Вип. 1. С. 37–45.
5. Горбач І. В., Тимошук Є. А. Проблема визначення поняття «професійне самовизначення» в психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2021. № 13. С. 25–28.

6. Дубінка М. М. «Я-концепція» як фактор професійного самовизначення особистості з позицій Р. Бернса. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 205. С. 94–100.
7. Загребнюк Ю. Теоретичні підходи до трактування поняття професійне самовизначення у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. № 50. С. 97–100.
8. Кириченко В. В. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії. Житомир, 2015. 109 с.
9. Клибанівська Т. М. Професійне самовизначення та професійне становлення старшокласників. *Актуальні проблеми психології*. 2020. № 1(57). С. 32–39.
10. Курбатова А. О. Психологічні особливості правильного вибору професії. Розділ III. Психолого-педагогічні аспекти особистості. С. 296–303. URL: <https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/60adf730688f1386762fdade191a614d.pdf> (дата звернення: 27.05.2025).
11. Литвиненко О. Д. Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді. Сєверодонецьк, 2018. 330 с.
12. Мацковська Н. С. Теоретичні аспекти вивчення соціально-психологічних чинників вибору професії психолога. Одеса, 2023. С. 42–44. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/68/1091/254-1> (дата звернення: 27.05.2025).
13. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11, № 5. С. 52–58.
14. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу: монографія / за ред. О. Л. Моріна. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 220 с.

15. Радчук Г. К. Особистісне та професійне самовизначення як чинник професійного становлення особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 5.
16. Соціально-психологічні передумови вибору професії [Електронний ресурс]. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Соціально-психологічні_передумови_вибору_професії (дата звернення: 27.05.2025).
17. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. 2-ге вид. Харків: Мачулін, 2015. 444 с.
18. Федоренко Л. П. Соціальні чинники професійного самовизначення старшокласників. *Психологічні науки*. 2018. Вип. 4. С. 150–155.
19. Федоренко Л. П. Психологічні детермінанти професійного самовизначення старшокласників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2018. Вип. 7. С. 143–149.
20. Хлєстова С. С. Сучасні підходи до трактування поняття «професійне самовизначення» [Електронний ресурс]. 2022. С. 62–65. URL: <https://dspace.vnmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6518> (дата звернення: 27.05.2025).
21. Ховрич М. О. Деякі аспекти професійної орієнтації старшокласників [Електронний ресурс]. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4207> (дата звернення: 27.05.2025).
22. Чечко І. І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31. № 70.
23. Шевенко А. М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *Psychological Journal*. 2021. Т. 7. № 8(52). С. 72–81.

24. Шевенко А. М. Професійне самовизначення старшокласників як чинник особистісного зростання: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – Педагогічна та вікова психологія. Київ, 2021. 258 с.
25. Шолох О. А. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*. 2017. С. 225–230. URL: <https://cutt.ly/Q6vsWfQ> (дата звернення: 27.05.2025).
26. Merzlyakova A. L. Proforiyentatsiya: shpargalka dlya uchiteley [Career guidance: cheat sheet for teachers]. Kyiv: Shkol'nyy mir, 2016.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Інструкція

Нижче наведені твердження, які характеризують будь-яку професію. Прочитай твердження та оціни, якою мірою кожне із поданих нижче тверджень вплинуло на твій вибір професії, за наступною шкалою: “5” – дуже сильно вплинуло; “4” – сильно вплинуло; “3” – посередньо вплинуло, “2” – слабо вплинуло, “1” – ніяк не вплинуло.

Бланк тверджень

1. Вимагає спілкування з різними людьми.
2. Подобається батькам.
3. Передбачає високе почуття відповідальності.
4. Вимагає переїзду на нове місце проживання.
5. Відповідає моїм здібностям.
6. Дозволяє обмежитись набутою освітою.
7. Дає можливість приносити людям користь.
8. Сприяє розумовому та фізичному розвитку.

9. Є високооплачуваною.
10. Дозволяє працювати недалеко від дому.
11. Є престижною.
12. Дає можливість для зростання професійної майстерності.
13. Єдиний можливий варіант у обставинах, що склались.
14. Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи.
15. Є привабливою.
16. Є близькою до будь-якого предмету.
17. Дозволяє відразу отримати гарний результат праці для інших.
18. Її вибрали мої друзі.
19. Дозволяє використання професійних вмінь поза роботою.
20. Дає великі можливості для прояву творчості.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

Прізвище, ініціали _____ Вік _____ Дата _____

№ з/п	Бали				
5	4	3	2	1	
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ

Виявлення внутрішньо індивідуально та соціально значимих та зовнішніх позитивних та негативних мотивів вибору професії проводиться за допомогою Ключа до методики, у якому вказані номери тверджень. Для

цього необхідно з бланку відповідей перенести у відповідні колонки бланку ключа всі бали.

Таким чином, ми визначаємо співпадання тверджень опитантів відповідним мотивам праці.

Додаток Б

**МЕТОДИКА ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ
СТУДЕНТОВ (А.А.РЕАН И В.А.ЯКУНИН, МОДИФИКАЦИЯ
Н.Ц.БАДМАЕВОЙ)**

Инструкция:

Оцените по 5-балльной системе приведенные мотивы учебной деятельности по значимости для Вас: 1 балл соответствует минимальной значимости мотива, 5 баллов – максимальной.

Тест

1. Учусь, потому что мне нравится избранная профессия.
2. Чтобы обеспечить успешность будущей профессиональной деятельности.
3. Хочу стать специалистом.
4. Чтобы дать ответы на актуальные вопросы, относящиеся к сфере будущей профессиональной деятельности.

5. Хочу в полной мере использовать имеющиеся у меня задатки, способности и склонности к выбранной профессии.
6. Чтобы не отставать от друзей.
7. Чтобы работать с людьми, надо иметь глубокие и всесторонние знания.
8. Потому что хочу быть в числе лучших студентов.
9. Потому что хочу, чтобы наша учебная группа стала лучшей в институте.
10. Чтобы заводить знакомства и общаться с интересными людьми.
11. Потому что полученные знания позволят мне добиться всего необходимого.
12. Необходимо окончить институт, чтобы у знакомых не изменилось мнение обо мне, как способном, перспективном человеке.
13. Чтобы избежать осуждения и наказания за плохую учебу.
14. Хочу быть уважаемым человеком учебного коллектива.
15. Не хочу отставать от сокурсников, не желаю оказаться среди отстающих.
16. Потому что от успехов в учебе зависит уровень моей материальной обеспеченности в будущем.
17. Успешно учиться, сдавать экзамены на «4» и «5».
18. Просто нравится учиться.
19. Попав в институт, вынужден учиться, чтобы окончить его.
20. Быть постоянно готовым к очередным занятиям.
21. Успешно продолжить обучение на последующих курсах, чтобы дать ответы на конкретные учебные вопросы.
22. Чтобы приобрести глубокие и прочные знания.
23. Потому что в будущем думаю заняться научной деятельностью по специальности.
24. Любые знания пригодятся в будущей профессии.
25. Потому что хочу принести больше пользы обществу.
26. Стать высококвалифицированным специалистом.
27. Чтобы узнавать новое, заниматься творческой деятельностью.
28. Чтобы дать ответы на проблемы развития общества, жизнедеятельности людей.
29. Быть на хорошем счету у преподавателей.
30. Добиться одобрения родителей и окружающих.
31. Учусь ради исполнения долга перед родителями, школой.
32. Потому что знания придают мне уверенность в себе.
33. Потому что от успехов в учебе зависит мое будущее служебное положение.

34. Хочу получить диплом с хорошими оценками, чтобы иметь преимущество перед другими.

Обработка и интерпретация результатов теста

- Шкала 1. Коммуникативные мотивы: 7, 10, 14, 32.
- Шкала 2. Мотивы избегания: 6, 12, 13, 15, 19.
- Шкала 3. Мотивы престижа: 8, 9, 29, 30, 34.
- Шкала 4. Профессиональные мотивы: 1, 2, 3, 4, 5, 26.
- Шкала 5. Мотивы творческой самореализации: 27, 28.
- Шкала 6. Учебно-познавательные мотивы: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.
- Шкала 7. Социальные мотивы: 11, 16, 25, 31, 33.

При обработке результатов тестирования необходимо подсчитать средний показатель по каждой шкале опросника.

Опросник терминальных ценностей (ОтеЦ) (И.Г. Сенин)

Инструкция

Вам предлагается опросник, в котором описаны различные желания и стремления человека. Просим Вас оценить каждое из утверждений опросника по 5-балльной шкале следующим образом:

- если лично для Вас то, что написано в утверждении, НЕ ИМЕЕТ НИКАКОГО ЗНАЧЕНИЯ, то в соответствующей клетке бланка ответов поставьте цифру «1»;
- если для Вас это ИМЕЕТ НЕБОЛЬШОЕ ЗНАЧЕНИЕ, то поставьте цифру «2»;
- если для Вас это ИМЕЕТ ОПРЕДЕЛЁННОЕ ЗНАЧЕНИЕ - поставьте цифру «3»;
- если для Вас это ВАЖНО - поставьте цифру «4»;
- если для Вас это ОЧЕНЬ ВАЖНО, то поставьте цифру «5».

Просим Вас помнить о том, что здесь не может быть правильных или неправильных ответов и что самым правильным, наверное, будет самый правдивый ответ, поэтому мы очень надеемся на Вашу искренность.

Додаток В

АНКЕТА

1.Що стало головним мотивом вашого вибору професії психолога?

- а) Бажання допомагати людям
- б) Особистий досвід психологічних труднощів
- в) Вплив родичів або близьких
- г) Престижність або популярність професії
- д) Інше (вказіть): _____

2.Хто або що найбільше вплинуло на ваше рішення обрати цю професію?

- а) Батьки / родина
- б) Друзі
- в) Учителі / викладачі
- г) Особисті життєві обставини

д) Інше (вказіть): _____

3. Чи були у вас приклади (в реальному житті або в медіа), які надихнули на вибір професії психолога?

а) Так (вказіть кого/що): _____

б) Ні

4. Чи вважаєте ви, що особисті якості вплинули на ваш вибір професії?

а) Так

б) Ні

Якщо так, які саме якості? _____

5. Якою мірою, на вашу думку, вибір професії був обумовлений зовнішніми чинниками (думка інших, соціальний тиск тощо)?

а) Повністю

б) Частково

в) Мінімально

г) Взагалі не вплинуло

6. Наскільки важливою для вас є можливість самореалізації в професії психолога?

а) Дуже важливо

б) Важливо

в) Не дуже важливо

г) Не важливо зовсім

7. Чи змінилося ваше уявлення про професію психолога після вступу/початку навчання?

а) Так, значно

б) Так, частково

в) Ні, залишилося таким же

г) Ще не визначився/визначилася

8. Який із психологічних напрямів вам найбільше імпонує (або ви плануєте спеціалізуватися в ньому)?

а) Клінічна психологія

б) Дитяча/шкільна психологія

в) Психотерапія

г) Організаційна (бізнес) психологія

д) Інше: _____

9. Чи стикалися ви з упередженням або стереотипами щодо вибору професії психолога?

а) Так

б) Ні

Якщо так, які саме? _____

10. Що, на вашу думку, є найважливішим у роботі психолога?

(Відкрите питання)